

POHYBOVÉ AKTIVITY UČITELŮ TĚLESNÉ VÝCHOVY

MOVEMENT ACTIVITIES OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS

P. Jansa, K. Kotlík

Univerzita Karlova v Praze, Fakulta tělesné výchovy a sportu, Katedra psychologie, pedagogiky a didaktiky

ABSTRACT

The text is concerned with a question, if Czech physical education teachers have an active approach to sport and other movement activities and also if they engage in them in their leisure time. Other goal of the study was to compare population of these teachers in primary and secondary school and to find out signs of trend or some rule. The data from both groups of respondents were collected by a questionnaire and a research sample was chosen by a stratified proportional selection. The results make the evidence of visible differences between both teachers' groups and also say that some groups of teachers are not devoted to sport and movement activities in their leisure time much. Further, we find out the results that there are certain signs of a trend in the area of using different types of sport facilities.

Keywords: sport; physical education; teacher; frequency; facility

SOUHRN

Práce se zabývá otázkou, zda mají učitelé tělesné výchovy v českých školách opravdu aktivní přístup ke sportu a dalším pohybovým aktivitám a zda se jim věnují i ve svém volném času. Dalším z cílů bylo porovnat soubory učitelů tělesné výchovy na druhém a třetím stupni a případně nalézt znaky trendu či zákonitosti. Údaje od obou skupin respondentů byly získány formou dotazníku a vzorek respondentů byl vybrán proporčním stratifikovaným výběrem. Výsledky dokládají, že mezi oběma soubory dotazovaných učitelů jsou zřejmé rozdíly a že některé skupiny učitelů tělesné výchovy se sportu a pohybovým aktivitám ve svém volném času příliš nevěnují. Dále docházíme k závěru, že lze najít znaky trendu v oblasti využívání jednotlivých typů sportovišť a sportovních zařízení.

Klíčová slova: sport; tělesná výchova; učitel; frekvence; zařízení

Úvod

Úvodem je třeba se zmínit o výzkumných šetření, které se týkaly uplatnění absolventů tělovýchovných a pedagogických fakult, zejména učitelů tělesné výchovy. Jeden z prvních výzkumů po roce 1989 uvádí Havel & Horkel (1996), kteří zjišťovali uplatnění absolventů UJEP Pedagogické fakulty na základních školách, zda vyučují ve svých aprobacích či nikoliv, jak hodnotí s odstupem let užitečnost své vysokoškolské přípravy atp. Šetření prokázalo, že od roku 1989 postupně klesá procento absolventů, kteří nastupují do školství, přičemž větší nechuť k učitelství byla zjištěna u mužské části absolventské populace. Muži se většinou uplatňovali na školách středních či vysokých, ženy spíše na školách základních.

Výzkum zabývající se uplatněním absolventů pedagogických a tělovýchovných fakult v České

republice uskutečnili také Jansa et al. (1998). Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 2 968 absolventů tělovýchovných a pedagogických fakult v České republice. Výsledky jsou přehledně prezentovány ve sbornících a odborných časopisech zabývajících se danou tematikou, např. Jansa & Kocourek (1999a; 1999b).

Další výzkumné šetření (Tilinger & Šmídová, 2000) bylo zaměřené na absolventy UK FTVS UK. V tomto šetření autoři došli k závěru, že největší procento žen působí na základních školách, zatímco muži učí více na středních školách. Respondenti pak většinou považují vzdělání získané na FTVS UK pro oblast tělesné výchovy a sportu za převážně dostačující. U tělovýchovného pedagoga mají být podle názoru respondentů dominantní především následující charakteristiky - dobrý vztah k dětem,

umění učit, organizační schopnosti a chuť pracovat v oboru.

Podobně zaměřené bylo i další šetření Tilingera, Kováře, Hlavatého & Lejčarové (2003), kde bylo konstatováno, že ve školství pracuje téměř 60,9 %, ostatní pak mimo školství.

praxe vykazovali ve větší míře flegmatický typ temperamentu). Vdaném šetření bylo dále prokázáno, že lze nalézt rozdíly mezi učiteli tělesné výchovy středních škol a běžnou populací např. ve vzrušivosti, regulační variabilitě, adaptabilitou na nové podmínky, trdomyslnosti aj. Ze zahraničních

Tabulka 1a. Učitelé tělesné výchovy na základních školách (n=631).

Table 1a. Teachers of physical education in primary school (n=631).

	18 - 30 let ⁴	31 - 45 let ⁴	46 - 60 let ⁴	Nad ⁵ 60 let ⁴	Celkem ³
Muži ¹	70	98	48	5	221
	31,7%	44,3%	21,7%	2,3%	100%
Ženy ²	87	184	132	7	410
	21,2%	44,9%	32,2%	1,7%	100%
Celkem ³	157	282	180	12	631
	24,9%	44,7%	28,5%	1,9%	100%

Translation: ¹ Men ² Women ³ Total ⁴ Years ⁵ Over

Tabulka 1b. Učitelé tělesné výchovy na středních školách (n=162).

Table 1b. Teachers of physical education in secondary school (n=162).

	18 - 30 let ⁴	31 - 45 let ⁴	46 - 60 let ⁴	Nad ⁵ 60 let ⁴	Celkem ³
Muži ¹	26	44	30	8	108
	24,1%	40,7%	27,8%	7,4%	100%
Ženy ²	7	25	17	5	54
	13,0%	46,3%	31,5%	9,3%	100%
Celkem ³	33	69	47	13	162
	20,4%	42,6%	29,0%	8,0%	100%

Translation: ¹ Men ² Women ³ Total ⁴ Years ⁵ Over

Nejrozsáhlejší šetření (Jansa et al., 2008) bylo provedeno na 4330 absolventech oslovených dotazníkem ve spolupráci FTVS UK s ostatními tělovýchovnými fakultami včetně fakult pedagogických. Na výše uvedený dotazník odpovědělo celkem 1855 respondentů, z toho 52 % mužů a 48 % žen, dvě třetiny z nich přitom vystudovaly magisterský studijní program s ukončením studia v letech 1998-2005. Návratnost dotazníků činila celkově 42,8 %. Z výsledků je patrné, že nejvíce absolventů se uplatňuje ve školství (ženy = 53 %; muži = 58 %), mimo obor tělesné výchovy a sportu nalézají větší uplatnění muži (33 %) než ženy (24 %), ostatní pracují v komunálních a spolkových službách, pokračují v dalším studiu, jsou na mateřské dovolené, dlouhodobých pobytech v zahraničí, jsou nezaměstnaní aj.

Osobnostním dimenzím učitele tělesné výchovy věnoval pozornost Pacholík (2012), který sledoval 55 středoškolských učitelů z toho 24 mužů a 31 žen. Použitými výzkumnými nástroji v tomto případě byly „Test temperamentu“ a „dotazníkem SPARO“. Výzkumné šetření neprokázalo převahu určitého typu temperamentu u sledovaného souboru učitelů tělesné výchovy. Byly však zjištěny vyšší tendence v sebe prosazování a konstatována pozitivní korelace mezi délkou učitelské praxe a převládajícím typem temperamentu (učitelé s delší dobou

autorů zabývajících se problémy učitelství tělesné výchovy lze uvést např. autorský kolektiv Alan, Chan, Chen & Chiny (2010), dále pak Armour (2011) aj.

Ze současné situace je patrné, že v posledních letech bylo obnoveno sledování učitelů tělesné výchovy na školách základních a středních z různých hledisek, např. společensko-ekonomických, denního režimu, životosprávy, sportovních a pohybových aktivit, kompetencí apod. Uvedeným oblastem se věnují např. Válková (2011), Jansa & Kovář (2010), Lazarová & Jůva (2010), Pokorná & Jansa (2010), Jansa, Kovář & Dřevíková (2012).

Oproti výše uvedenému však lze konstatovat, že dosud chybí výzkum zaměřený na reálné pohybové a sportovní aktivity učitelů tělesné výchovy, kdy je automaticky předpokládáno, že učitelé tělesné výchovy provádějí tyto aktivity všichni a samozřejmě.

Metodika výzkumného šetření

Záměrem výzkumného šetření bylo získání informací o názorech a postojích učitelů tělesné výchovy základních a středních škol, o jejich pohybových aktivitách a sportu v rámci životního stylu. Výsledky dále uváděné jsou součástí výzkumných úkolů PRVOUK P 39 UK FTVS a PRVOUK P 15 UK FTVS. Dílčím úkolem pak bylo porovnat sou-

bory učitelů tělesné výchovy základních a středních škol z hlediska prováděných pohybových aktivit a sportu dle vybraných identifikačních údajů.

věková kategorie 31 – 45 let ZŠ u mužů 44,3 %, žen pak 44,9 %, podobně i SŠ, v témže věku vykazují 40,7 % muži a 46,3 % ženy. Nejmenší abso-

Tabulka 2a. Měsíční frekvence pohybových a sportovních aktivit učitelů tělesné výchovy na základních školách podle pohlaví.

Table 2a. A frequency of sport and movement activities of physical education teachers in primary school according to gender (monthly).

Pohlaví ¹	Ani jednou ⁴	1 - 10×	11 - 20×	Více než ⁵ 20×	Celkem ⁶
Muž ²	3,62%	43,89%	34,39%	18,10%	100%
Žena ³	3,66%	43,90%	37,56%	14,88%	100%

Translation: ¹ Gender ² Men ³ Women ⁴ In any case ⁵ More than ⁶ Total

Tabulka 2b. Měsíční frekvence pohybových a sportovních aktivit učitelů tělesné výchovy na středních školách podle pohlaví.

Table 2b. A frequency of sport and movement activities of physical education teachers in secondary school according to gender (monthly).

Pohlaví ¹	Ani jednou ⁴	1 - 10×	11 - 20×	Více než ⁵ 20×	Celkem ⁶
Muž ²	16,67%	26,85%	37,04%	19,44%	100%
Žena ³	42,59%	22,22%	18,52%	16,67%	100%

Translation: ¹ Gender ² Men ³ Women ⁴ In any case ⁵ More than ⁶ Total

Pro získávání údajů byl použit „Dotazník pro pedagogy“, který prošel pilotáží a byl následovně upraven pro potřeby výzkumného šetření podrobněji srov. Jansa, Kotlík & Němec (2014). Celkově dotazník obsahoval 30 otázek včetně seznamu sportů a pohybových aktivit. V dotazníku převažovaly otázky uzavřené poskytující jak nominální tak také ordinální data, využity však byly rovněž otázky otevřené, které zpravidla doplňovaly v dotazníku předcházející uzavřenou otázku. Ukázka použitých otázek je uvedena níže v této studii v oddílu Příloha. Použitý dotazník nebyl zatím standardizován, ale byla provedena vztahová analýza vybraných položek. Z důvodu značné obsáhlosti této analýzy zde tato není uvedena, lze ji nalézt v publikaci Jansa, Kotlík & Němec (2014).

První soubor tvořili učitelé tělesné výchovy ze základních škol z českých krajů včetně Prahy (tabulka 1a). Výběr se prováděl proporčním stratifikovaným výběrem. Celkem bylo získáno 631 dotazníků od učitelů tělesné výchovy (muži = 221; ženy = 410). Výzkumného šetření se zúčastnilo 86 základních škol druhého stupně, resp. učitelských sborů.

Druhý výběr byl uskutečněn na středních školách opět v českých krajích a Praze (tabulka 1b), celkový počet 162 učitelů tělesné výchovy (muži = 108; ženy = 54). Dotazování se uskutečnilo na 26 gymnáziích, 27 středních odborných školách a učilištích. Výsledky jsou uváděny podle pohlaví a věkových kategorií a zpracovány statistickými programy Excel a SPSS.

Předložené tabulky 1a, 1b ukazují rozložení respondentů podle věkových kategorií na základních a středních školách. Nejvyšší zastoupení má

lutní četnosti nalézáme u kategorií 61 a více let ve všech skupinách.

Středoškolské učitelé tělesné výchovy mají podobné zastoupení v kategorii 31 - 45 let muži 40,7 %, ženy 46,3 %. Žen je však o polovinu méně než mužů. Z těchto důvodů považujeme výsledky za informativní.

Výsledky a diskuse

Provozování pohybových aktivit by měly být nedílnou součástí životního stylu každého člověka (samozřejmě s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu daného jedince). Kromě zdravotních aspektů přináší člověku také vyšší tělesnou výkonnost, vyšší sebevědomí, uvědomění si vlastních schopností a dovedností, obecně dobrý dojem a pocit uspokojení atd. Z výše uvedených důvodů je tedy velice potřebné, aby se lidé věnovali pohybovým aktivitám pokud možno pravidelně, systematicky a především v každém věku s ohledem na svůj zdravotní stav. Podobně pozitivní zdravotní aspekty přináší také sport, ten však již nemusí být nedílnou součástí životního stylu každého člověka.

Jak budou lidé v dospělosti nahlížet na pohybové aktivity a sport záleží do velké míry také na utváření jejich postojů a názorů během dětství a dospívání. Mezi hlavní formativní činitele v tomto směru patří bezpochyby také učitelé na základních a středních školách, a to především učitelé tělesné výchovy. V našem šetření jsme se proto zaměřili právě na pohybové aktivity a sport učitelů tělesné výchovy na základních a středních školách.

Pracovně jsme stanovili pásma frekvencí pohybových aktivit a sportu v měsíční periodě (při zachování střední intenzity cvičení nejméně po

dobu 20 min.), kdy význam zatěžování popisujeme následovně (srov. Jansa, Kotlík & Němec, 2014):

- 1. pásmo: 0 – žádné pohybové aktivity (tělesné zatěžování), nedostačující k udržení tělesné zdatnosti,
- 2. pásmo: 1–10krát – frekvence pohybových aktivit je nízká, tělesné zatížení nízké, může udržovat tělesnou zdatnost, záleží na intenzitě cvičení,
- 3. pásmo: 11–20krát – frekvence pohybových a sportovních aktivit je střední, tělesné zatížení střední, ve vyšší frekvenci (16–20krát) aktivit, již rozvíjí tělesnou zdatnost a zvyšuje sportovní výkonnost,
- 4. pásmo: 21 a více – frekvence pohybových a sportovních aktivit je vysoká, tělesné zatížení rozvíjí až maximálně tělesnou zdatnost (obecná) nebo sportovní výkonnost (specifická).

pohybových aktivit již indikuje pravidelnost a pevné místo daných aktivit v životě dotazovaných učitelů tělesné výchovy.

Nejvíce shody jak mezi pohlavími tak také mezi jednotlivými stupni škol nacházíme v pásmu nejvyšší frekvence sportovních či pohybových aktivit, tedy více než 20× za měsíc. V tomto pásmu, které lze považovat za rozvíjející, sportuje ve všech sledovaných skupinách mezi 15 – 20 % učitelů tělesné výchovy.

Dále lze konstatovat, že na základních školách je poměr sportování a pohybových aktivit mezi muži a ženami vyrovnaný, na středních školách se pak ženy věnují sportu nebo jiným pohybovým aktivitám výrazně méně často než muži. Kromě jiného to lze částečně vysvětlovat např. péčí o rodinu, která je i přes postupné stírání genderových rozdílů převážně záležitostí žen. Toto vysvětlení

Tabulka 3a. Měsíční frekvence pohybových a sportovních aktivit učitelů tělesné výchovy na základních školách podle věku.

Table 3a. A frequency of sport and movement activities of physical education teachers in primary school according to age (monthly).

Věk ¹	Ani jednou ⁴	1 - 10×	11 - 20×	Více než ⁵ 20×	Celkem ⁶
18 - 30 let ²	3,18%	37,58%	35,67%	23,57%	100%
31 - 45 let ²	3,90%	47,87%	35,82%	12,41%	100%
46 - 60 let ²	3,33%	43,89%	37,78%	15,00%	100%
Nad ³ 60 let ²	8,33%	33,33%	41,67%	16,67%	100%

Translation: ¹ Age ² Years ³ Over ⁴ In any case ⁵ More than ⁶ Total

Tabulka 3b. Měsíční frekvence pohybových a sportovních aktivit učitelů tělesné výchovy na středních školách podle věku.

Table 3b. A frequency of sport and movement activities of physical education teachers in secondary school according to age (monthly).

Věk ¹	Ani jednou ⁴	1 - 10×	11 - 20×	Více než ⁵ 20×	Celkem ⁶
18 - 30 let ²	3,03%	27,27%	39,39%	30,30%	100%
31 - 45 let ²	18,84%	26,09%	33,33%	21,74%	100%
46 - 60 let ²	36,17%	29,79%	27,66%	6,38%	100%
Nad ³ 60 let ²	47,54%	24,38%	12,69%	15,38%	100%

Translation: ¹ Age ² Years ³ Over ⁴ In any case ⁵ More than ⁶ Total

Z tabulek 2a, 2b je patrné, že aktivní sportování učitelů středních škol se omezuje spíše na muže než na ženy, neboť přes 40 % dotázaných učitelek uvedlo, že v daném měsíci prakticky nesportovaly. Jejich aktivní sportování se tak pravděpodobně omezuje na období dovolených, prázdnin, případně různé školní kurzy (lyžařský, vodácký, cyklistický, aj.). Co se týká frekvence sportování v průběhu školního roku, tak na základních školách sportují jak muži tak také ženy nejvíce v pásmu 1 – 10× měsíčně, což lze považovat za rekreační sportování a v zásadě jakési zpestření běžného týdne. Mezi učiteli základních škol je však vysoký i podíl osob, které se sportovním či pohybovým aktivitám věnují 11 – 20× měsíčně. Tato frekvence sportovních či

však nelze použít v případě učitelů na základních školách.

Pokud bychom porovnávali frekvenci sportování a pohybových aktivit učitelů tělesné výchovy na základních a středních školách na základě věkových kategorií (viz tabulky 3a, 3b), je evidentní například skutečnost, že nejmladší věková skupina učitelů na středních školách se věnuje sportu a pohybovým aktivitám více než jejich protějšky na školách základních. Nízká četnost sportovních a pohybových aktivit učitelů tělesné výchovy na středních školách prezentovaná v předchozí tabulce 2b je tak ovlivněna především staršími věkovými skupinami tělocvikářů. S tím koresponduje i pohled do údajů o dalších věkových skupinách, kdy na-

příklad druhá nejmladší skupina středoškolských učitelů vykazuje v nejvyšším pásmu frekvence o téměř 10 % více respondentů než příslušníci téže věkové skupiny na základních školách. Výše uvedené údaje tak naznačují aktivnější přístup mladých středoškolských učitelů ke zdravému životnímu stylu a rovněž možnost v tomto ohledu působit na své žáky.

sportu dosti vyhraněný postoj, neboť ve středovém pásmu (1 – 10× a 11 – 20× měsíčně) sportuje dohromady pouze cca 37 % dotázaných a 15,38 % dotázaných pak sportuje častěji než 20× měsíčně, tedy prakticky denně.

Z uvedených tabulek 3a, 3b je dále patrné, že učitelé tělesné výchovy na základních školách vykazují, co se týká rozložení za základě věku, vý-

Tabulka 4a. Měsíční frekvence sportovních či pohybových aktivit učitelů tělesné výchovy na základních školách podle velikosti bydliště.

Table 4a. A frequency of sport and movement activities of physical education teachers in primary school according to a size of residence (monthly).

Bydliště ¹	Ani jednou ⁴	1 - 10×	11 - 20×	Více než ⁵ 20×	Celkem ⁶
Do ⁷ 500 obyvatel ²	8,33%	52,78%	27,78%	11,11%	100%
501 - 2 000 o obyvatel ²	5,41%	37,84%	40,54%	16,22%	100%
2 001 - 5 000 obyvatel ²	5,00%	47,50%	27,50%	20,00%	100%
5 001 - 20 000 obyvatel ²	3,13%	50,00%	36,72%	10,16%	100%
20 001 - 50 000 obyvatel ²	1,69%	46,61%	38,14%	13,56%	100%
50 001 - 100 000 obyvatel ²	3,37%	38,20%	38,20%	20,22%	100%
Nad ³ 100 000 obyvatel ²	3,83%	39,34%	37,16%	19,67%	100%

Translation: ¹ Residence ² Inhabitants ³ Over ⁴ In any case ⁵ More than ⁶ Total ⁷ Less than

Tabulka 4b. Měsíční frekvence sportovních či pohybových aktivit učitelů tělesné výchovy na středních školách podle velikosti bydliště.

Table 4b. A frequency of sport and movement activities of physical education teachers in secondary school according to a size of residence (monthly).

Bydliště ¹	Ani jednou ⁴	1 - 10×	11 - 20×	Více než ⁵ 20×	Celkem ⁶
Do ⁷ 500 obyvatel ²	28,57%	42,86%	28,57%	0,00%	100%
501 - 2 000 obyvatel ²	38,46%	7,69%	38,46%	15,38%	100%
2 001 - 5 000 obyvatel ²	27,27%	27,27%	27,27%	18,18%	100%
5 001 - 20 000 obyvatel ²	22,73%	18,18%	22,73%	36,36%	100%
20 001 - 50 000 obyvatel ²	16,13%	16,13%	41,94%	25,81%	100%
50 001 - 100 000 obyvatel ²	37,50%	37,50%	16,67%	8,33%	100%
Nad ³ 100 000 obyvatel ²	22,22%	29,63%	33,33%	14,81%	100%

Translation: ¹ Residence ² Inhabitants ³ Over ⁴ In any case ⁵ More than ⁶ Total ⁷ Less than

Jako jednoznačný problém lze identifikovat nejstarší skupinu učitelů tělesné výchovy na středních školách, kdy přes 47 % z nich odpovědělo, že se v běžném školním roce nevěnují vůbec žádné sportovní či pohybové aktivitě. Pomineme-li vliv špatného příkladu jejich postoje ke sportu a pohybovým aktivitám na žáky obecně, je dané zjištění velice závažné rovněž pro zdravotní důsledky, které z něj mohou vyplývat. Zvláště ve vyšším věku je velice důležité uchovat si aktivní přístup ke zdravému životnímu stylu, do něž sport a pohybové aktivity nedílně patří. Na dané zjištění lze však nahlížet i z opačného úhlu pohledu, tedy že dotyční učitelé tělesné výchovy nesportují možná právě v důsledku svých zdravotních problémů či indispozic, což je ve vyšším věku obecně běžné.

Spolu s tím lze zaznamenat skutečnost, že středoškolské učitelé mají k pohybovým aktivitám a

razně vyrovnanější a homogennější přístup ke sportu a pohybovým aktivitám než tělocvikáři na školách středních.

Co se týká geografického rozložení frekvence sportu a pohybových aktivit učitelů tělesné výchovy (viz tabulky 4a, 4b), na základních školách je situace taková, že nejčastěji sportují obyvatelé malých měst, resp. městysů (kategorie 2 000 – 5 000 obyvatel) a na české poměry velkých měst (nad 50 000 obyvatel). Nejvíce nesportujících učitelů tělesné výchovy pak vykazují vesnice, a to čím menší sídlo, tím více nesportujících učitelů (max. vůbec či 10× měsíčně sportuje přes 61 % učitelů z vesnic pod 500 obyvatel). Příčinou tohoto stavu může být například skutečnost, že malé obce celkem logicky nenabízejí svým obyvatelům mnoho možností ke sprotovnímu využití. Na druhou stranu by to nemělo vadit právě těm lidem, kteří si sport a

pohybové aktivity zvolili za svou celoživotní profesní náplň. Pokud tedy učitelé tělesné výchovy bydlící na vesnici sportují méně než jejich kolegové z měst, lze hodnotit jejich přístup ke sportu a pohybovým aktivitám jako nedostatečně aktivní.

Na středních školách pak nejčastěji sportují učitelé z menších a středních měst (5 001 – 20 000

přístup ke sportu, že je v zásadě jedno, jaké má daná obec materiální či prostorové podmínky pro sport a pohybové aktivity – dotýčný si již možnost k provozování sportovní aktivity najde.

K výše uvedeným zjištěním se pojí také údaje tabulek 5a, 5b, které přehledně ukazují, jaké druhy sportovních zařízení, resp. sportovišť učitelé tělesné

Tabulka 5a. Prostředí provádění pohybových a sportovních aktivit učitelů tělesné výchovy na základních školách podle velikosti bydliště.

Table 5a. The environment of sport and movement activities of physical education teachers in primary school according to a size of residence.

Bydliště ¹	Kryté TZ ⁵	Nesportovní zařízení ⁶	Doma ⁷	Venkovní TZ ⁸	Příroda ⁹	Jinde ¹⁰	Celkem ¹¹
Do ⁴ 500 obyvatel ²	19,44%	2,78%	13,89%	25,00%	38,89%	0,00%	100%
501 - 2 000 obyvatel ²	18,92%	0,00%	10,81%	21,62%	45,95%	2,70%	100%
2 001 - 5 000 obyvatel ²	22,50%	2,50%	5,00%	17,50%	47,50%	5,00%	100%
5 001 - 20 000 obyvatel ²	39,06%	4,69%	9,38%	10,94%	32,81%	3,13%	100%
20 001 - 50 000 obyvatel ²	30,51%	0,85%	3,39%	11,86%	50,85%	2,54%	100%
50 001 - 100 000 obyvatel ²	43,82%	3,37%	4,49%	12,36%	30,34%	5,62%	100%
Nad ³ 100 000 obyvatel ²	33,88%	2,73%	3,28%	12,02%	44,26%	3,83%	100%

Legenda: „TZ“ = tělovýchovné zařízení

Translation: ¹ Residence ² Inhabitants ³ Over ⁴ Less than ⁵ Indoor sport facility ⁶ Non-sport facility ⁷ At home ⁸ outdoor sport facility ⁹ Nature ¹⁰ Other place ¹¹ Total

Tabulka 5b. Prostředí provádění pohybových a sportovních aktivit učitelů tělesné výchovy na středních školách podle velikosti bydliště.

Table 5b. The environment of sport and movement activities of physical education teachers in secondary school according to a size of residence.

Bydliště ¹	Kryté TZ ⁵	Nesportovní zařízení ⁶	Doma ⁷	Venkovní TZ ⁸	Příroda ⁹	Jinde ¹⁰	Celkem ¹¹
Do 500 obyvatel ²	14,29%	0,00%	14,29%	0,00%	42,86%	28,57%	100%
501 - 2 000 obyvatel ²	76,92%	0,00%	0,00%	0,00%	23,08%	0,00%	100%
2 001 - 5 000 obyvatel ²	36,36%	0,00%	0,00%	36,36%	18,18%	9,09%	100%
5 001 - 20 000 obyvatel ²	59,09%	0,00%	0,00%	9,09%	31,82%	0,00%	100%
20 001 - 50 000 obyvatel ²	35,48%	3,23%	0,00%	25,81%	32,26%	3,23%	100%
50 001 - 100 000 obyvatel ²	54,17%	0,00%	16,67%	12,50%	16,67%	0,00%	100%
Nad 100 000 obyvatel ²	29,63%	1,85%	9,26%	25,93%	29,63%	3,70%	100%

Legenda: „TZ“ = tělovýchovné zařízení

Translation: ¹ Residence ² Inhabitants ³ Over ⁴ Less than ⁵ Indoor sport facility ⁶ Non-sport facility ⁷ At home ⁸ outdoor sport facility ⁹ Nature ¹⁰ Other place ¹¹ Total

obyvatel a 20 001 – 50 000 obyvatel). Druhá z uvedených velikostních kategorií zahrnuje především okresní města, kde se soustřeďuje také velká část sportovišť a sportovních příležitostí. Zajímavým zjištěním je dále jednak skutečnost, že učitelé tělesné výchovy na středních školách, kteří bydlí v nejnižší velikostní kategorii obcí (do 500 obyvatel) nesportují ani v 1 případě více než 20× za měsíc, a za druhé skutečnost že v téže frekvenci kromě obyvatel malých vesnic sportují nejméně obyvatelé velkých měst (50 001 – 100 000 a nad 100 000 obyvatel). Při frekvenci sportu více než 20× měsíčně se však jedná o tak aktivní vztah a

výchovy základních a středních škol v závislosti na velikosti bydliště ke svému sportování a pohybovým aktivitám využívají.

Co se týká učitelů základních škol, tak podle předpokladů jsou krytá tělovýchovná zařízení nejvíce využívána ve městech, a to především velikostní kategorie 50 001 – 100 000 obyvatel. Venkovní zařízení pak v souladu s výše uvedeným zjištěním využívají především obyvatelé vesnic. U využívání přírody ke svým sportovním či pohybovým aktivitám již situace tak jednoznačná není a procentuální podíl učitelů tělesné výchovy využívající ke svému sportování a pohybovým aktivitám pří-

rodu kolísá mezi cca 30 % a 50 %. Pozitivní je ale skutečnost, že příroda je nejvyužívanějším prostředím a kromě zdravotních aspektů plynoucích z pohybu na čerstvém vzduchu je důležitý také fakt, že se učitelé tělesné výchovy na základních školách příliš nespolehnají na krytá sportovní a tělovýchovná zařízení a aktivně se věnují pohybu v přírodě. V případě učitelů tělesné výchovy z malých obcí lze pohlížet na sportování v přírodě jako na obzvláště zdraví prospěšné, neboť vyjma podzemních a zimních lokálních znečištění znečištění vzduchu podmíněnou bodovým znečištěním (topením pevnými palivy atp.) mají tyto obce zpravidla podstatně lepší kvalitu vzduchu než města a jejich okolí.

třetí nabídky sportovního vyžití má tato varianta také přednost v ušetření času potřebného k cestě na dané konkrétní sportoviště.

Doma či v nesportovních zařízeních pak učitelé tělesné výchovy své aktivity prakticky neprovádějí. Výjimkou jsou v tomto případě nejmenší obce a v případě středoškolských učitelů také obce v rozmezí 50 001 – 100 000 obyvatel. Nízké využití nesportovních zařízení skupinou učitelů tělesné výchovy je celkem logické, neboť u lidí věnujících se sportu profesně lze předpokládat poměrně vysokou míru soutěživosti a zaměření právě na sport (využívána budou tedy především sportovní zařízení). Nízkou míru sporování, event. cvičení doma lze

Tabulka 6a. Prostředí provádění pohybových a sportovních učitelů tělesné výchovy na základních školách podle pohlaví.

Table 6a. The environment of sport and movement activities of physical education teachers in primary school according to gender.

Pohlaví ¹	Kryté TZ ⁴	Nesportovní zařízení ⁵	Doma ⁶	Venkovní TZ ⁷	Příroda ⁸	Jinde ⁹	Celkem ¹⁰
Muž ²	41,63%	3,62%	4,98%	18,55%	28,05%	3,17%	100%
Žena ³	28,78%	2,20%	6,34%	10,73%	48,29%	3,66%	100%

Legenda: „TZ“ = tělovýchovné zařízení

Translation: ¹ Gender ² Man ³ Woman ⁴ Indoor sport facility ⁵ Non-sport facility ⁶ At home ⁷ Outdoor sport facility ⁸ Nature ⁹ Other place ¹⁰ Total

Tabulka 6b. Prostředí provádění pohybových a sportovních aktivit učitelů tělesné výchovy na středních školách podle pohlaví.

Table 6b. The environment of sport and movement activities of physical education teachers in secondary school according to gender.

Pohlaví ¹	Kryté TZ ⁴	Nesportovní zařízení ⁵	Doma ⁶	Venkovní TZ ⁷	Příroda ⁸	Jinde ⁹	Celkem ¹⁰
Muž ²	38,89%	0,93%	7,41%	24,07%	25,00%	3,70%	100%
Žena ³	48,15%	1,85%	3,70%	9,26%	33,33%	3,70%	100%

Legenda: „TZ“ = tělovýchovné zařízení

Translation: ¹ Gender ² Man ³ Woman ⁴ Indoor sport facility ⁵ Non-sport facility ⁶ At home ⁷ Outdoor sport facility ⁸ Nature ⁹ Other place ¹⁰ Total

U skupiny učitelů tělesné výchovy na středních školách je pak situace odlišná. Procentuální podíly učitelů tělesné výchovy, kteří se sportu a pohybovým aktivitám věnují především v přírodě, jsou výrazně nižší, než je tomu na školách základních a pohybují se od cca 16 % do 43 %. Vyšší je v tomto případě obliba krytých tělovýchovných zařízení, a to především v obcích mezi 501 a 2 000 obyvateli, 5 001 a 20 000 obyvateli a také mezi 50 001 a 100 000 obyvateli. Vyšší míra využívání krytých tělocvičných zařízení může být v tomto případě samozřejmě ovlivněna skutečností, že střední školy se nacházejí pouze ve městech, i přesto však jednoznačně nejvyšší míru využívání těchto zařízení (76,92 %) vykazují učitelé bydlící v obcích od 501 do 2 000 obyvatel (tedy těch, kde se s nejvyšší pravděpodobností žádné střední školy nenacházejí). U těchto tělocvičkářů lze předpokládat, že sportují převážně v místě svého zaměstnání, tedy ve městě či městysu, kde má sídlo jejich škola. Kromě pes-

však považovat za negativní skutečnost, neboť např. pravidelný stretching a lokální posilování patří mezi komponenty zdravého životního stylu.

Obecně pak lze z hlediska využívání sportovních zařízení konstatovat větší vyrovnanost v souboru učitelů tělesné výchovy na základních školách. U těch lze z celkového pohledu (viz předchozí tabulky) hovořit také o zodpovědnějším a aktivnějším přístupu ke sportu a pohybovým aktivitám. Dále je zřejmé, že ani jedna ze skupin dotazovaných učitelů tělesné výchovy ke svým pohybovým aktivitám prakticky (a očekávaně – viz výše) nevyužívá nesportovní zařízení (např. odstavné plochy, parkoviště pro aktivní oddech atp.).

Z hlediska využívání jednotlivých zařízení muži a ženami (viz tabulky 6a, 6b) můžeme uvést, že venkovní tělovýchovná zařízení jsou využívána především muži (na základních školách o cca 8 % a na středních školách o cca 15 % více než ženy). Krytá tělovýchovná zařízení pak nejvíce využívají

učitelky tělesné výchovy na středních školách, naproti tomu ale jejich kolegyně ze základních škol využívají tato zařízení o cca 20 % méně často. Při posuzování těchto výsledků je nutno mít na zřeteli, že základní školy se nacházejí i v malých obcích, kde nejsou k dispozici krytá tělovýchovná a sportovní zařízení pro veřejnost. Zjištěný rozdíl tak není důvodem pro hlubší analýzu příčin dané skutečnosti.

Využívání venkovních tělovýchovných zařízení, nesportovních zařízení, případně cvičení doma či jinde na tento trend přitom nemá prakticky žádný vliv. Na středních školách lze podobnou situaci nalézt pouze v případě využívání venkovních tělovýchovných zařízení, která se postupujícím věkem snižuje. Využívání přírody k pohybovým a sportovním aktivitám se pak stejně jako na základních školách zvyšuje, mezi 31 a 45 lety věku však

Tabulka 7a. Prostředí provádění pohybových a sportovních aktivit učitelů tělesné výchovy na základních školách podle věku.

Table 7a. The environment of sport and movement activities of physical education teachers in primary school according to age.

Věk ¹	Kryté TZ ⁴	Nesportovní zařízení ⁵	Doma ⁶	Venkovní TZ ⁷	Příroda ⁸	Jinde ⁹	Celkem ¹⁰
18 - 30 let ²	45,22%	2,55%	3,82%	21,66%	26,11%	0,64%	100%
31 - 45 let ²	31,91%	2,13%	5,32%	13,12%	43,26%	4,26%	100%
46 - 60 let ²	26,67%	3,89%	8,89%	6,11%	50,00%	4,44%	100%
Nad ³ 60 let ²	8,33%	0,00%	0,00%	25,00%	58,33%	8,33%	100%

Legenda: „TZ“ = tělovýchovné zařízení

Translation: ¹ Age ² Years ³ Over ⁴ Indoor sport facility ⁵ Non-sport facility ⁶ At home ⁷ Outdoor sport facility ⁸ Nature ⁹ Other place ¹⁰ Total

Tabulka 7b. Prostředí provádění pohybových a sportovních aktivit učitelů tělesné výchovy na středních školách podle věku.

Table 7b. The environment of sport and movement activities of physical education teachers in secondary school according to age.

Věk	Kryté TZ	Nesportovní zařízení	Doma	Venkovní TZ	Příroda	Jinde	Celkem
18 - 30 let	30,30%	0,00%	0,00%	30,30%	27,27%	12,12%	100%
31 - 45 let	46,38%	2,90%	7,25%	18,84%	23,19%	1,45%	100%
46 - 60 let	42,55%	0,00%	8,51%	14,89%	31,91%	2,13%	100%
Nad 60 let	46,15%	0,00%	7,69%	7,69%	38,46%	0,00%	100%

Legenda: „TZ“ = tělovýchovné zařízení

Translation: ¹ Age ² Years ³ Over ⁴ Indoor sport facility ⁵ Non-sport facility ⁶ At home ⁷ Outdoor sport facility ⁸ Nature ⁹ Other place ¹⁰ Total

Přímo v přírodě pak své sportovní a pohybové aktivity realizují častěji ženy než muži, a to na obou stupních škol (na základních školách je to dokonce o více než 20 %). Většinou se jedná o jogging, chůzi atp., tedy o sportovní a pohybové aktivity, které jsou v současnosti ve velké oblibě veřejnosti a kterým se více či méně pravidelně věnuje stále větší množství lidí všech věkových kategorií a profesí. Nárůst výše uvedených sportovních a pohybových aktivit lze vzhledem ke zdravotním přínosům považovat za celospolečensky velice prospěšný.

Pokud dané téma hodnotíme z hlediska věku, můžeme sledovat i určité trendy. Je to zřejmé především v prostředí základních škol, kde spolu s přibývajícím věkem učitelé tělesné výchovy méně využívají krytá tělovýchovná zařízení a naopak ve stále vyšší míře pak přírodu (viz tabulky 7a, 7b). Lze se tedy domnívat, že s postupujícím věkem mají učitelé tělesné výchovy tendenci starat se lépe o své zdraví.

dochází mezi učiteli tělesné výchovy na středních školách k mírnému poklesu.

Závěry

Z výše uvedeného je zřejmé, že mezi učiteli tělesné výchovy na základních a na středních školách lze, z hlediska jejich sportovních a pohybových aktivit, nalézt značné rozdíly. Pozitivněji vycházejí ze srovnání spíše učitelé základních škol, přičemž je nutno vzít v úvahu nižší počet respondentů ze středních škol. Na druhou stranu však učitelé středních škol mají přístup k širšímu spektru sportovních a pohybových aktivit, především v krytých sportovních zařízeních. Výsledky proto považujeme spíše za orientační, nicméně tvoří cennou základnu pro probíhající navigující výzkum.

Zároveň je však nutno uvést, že míra sportu a dalších pohybových aktivit učitelů tělesné výchovy není v případě některých skupin příliš vysoká a

nelze tak brát za automatické, že sport a pohybové aktivity jsou vždy součástí volného času členů této profesní skupiny pedagogů. Toto zjištění považujeme za velice závažné a zasluhující další, detailnější analýzu.

Výsledky naznačují rovněž existenci trendu v oblasti využívání sportovních zařízení v závislosti na věku, kdy využívání krytých sportovních zařízení klesá spolu se stoupajícím věkem na základních školách od 45,22 % až k 8,33 % a naopak stoupá využití přírody z 26,11 % až na 58,33 %. Je tak zřejmé, že tato skutečnost by měla být reflektována také v oblasti sociálního managementu. Výše uvedený závěr lze však obecně hodnotit celospolečensky pozitivně, neboť naznačuje aktivnější a svědomitější přístup ke zdravému životnímu stylu spolu s postupujícím věkem.

Literatura

- Alan, H. S., Chan, K., Chen, & Chiny, E. Y. L. (2010). Work Stress of Teachers from Primary and Secondary Schools in Hong Kong. *Proceedings of the International MultiConference of Engineers and Computer Scientists 2010*. Vol. III, March 17-19, Hong Kong.
- Armour, K. et al. (2011). *Sport pedagogy*. London: Pearson.
- Havel, Z., & Horkel, V. (1996). Názory učitelů tělesné výchovy – absolventů Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem na profesní přípravu. In *Tělesná výchova a sport na přelomu století* (pp. 388–391). Praha: FTVS UK.
- Jansa, P., Kocourek, J. et al. (1998). *Uplatnění absolventů pedagogických a tělovýchovných fakult ČR v učitelství a jiných zaměstnáních*. Výzkumná zpráva. Praha: UK FTVS.
- Jansa, P., & Kocourek, J. (1999a). Absolventi studia tělesné výchovy a sportu 1990 – 1996 v ČR – profesní uplatnění. In *60 roků přípravy tělovýchovných pedagogů na Univerzitě Komenského* (pp. 127-132). Bratislava: UKo FTVŠ.
- Jansa, P., & Kocourek, J. (1999b). Uplatnění absolventů pedagogických a tělovýchovných fakult v ČR. *Česká kinantropologie*, 3(2), 29–44.
- Jansa, P., Kovář, K., & Dřevíková, P. (2012). Pohybové aktivity a životospráva učitelů základních škol v ČR. *Česká kinantropologie*, 16(2), 90-105.
- Jansa, P., & Kovář, K. (2010). Vybrané determinanty životního stylu učitelů základních škol. *Tělesná kultura*, 33(1), 57–68.
- Jansa, P., & Válková, H. et al. (2008). *Uplatnění absolventů studijního programu tělesná výchova a sport na trhu práce v České republice*. Praha: UK FTVS.
- Jansa, P., Kotlík, K., & Němec, J. (2014). *Komparace názorů a postojů české veřejnosti k životosprávě, pohybovým aktivitám a sportu*. Praha: Karolinum.

Lazarová, B., & Jůva, V. (2010). Učitelé a faktor času: o proměnách pracovního sebepojetí. *Studia paedagogica*, 15(2), 43–60.

Pacholík, V. (2012). Osobnostní dimenze učitele tělesné výchovy na středních školách. In *Soudobé podněty v pedagogice tělesné výchovy* (pp. 37-55). Brno: MU.

Pokorná, J., & Jansa, P. (2010). Pohybové aktivity a životospráva jako indikátory životního stylu. *Studia kinantropologica*, 11(2), 83–93.

Tilinger, P., & Šmídová, M. (2000). Profesní aktivity absolventů UK FTVS 2 – 5 let po promoci. *Studia kinantropologica*, 1(2), 183-186.

Tilinger, P., Kovář, K., Hlavatá, P., & Lejčarová, A. (2005). Professional Placement of the Faculty of Physical Education and Sport, Charles University Graduates, in the Labour Market. *International Journal of Physical Education – A Review Publication*, 42(1), 9–19.

Válková, H. (2011). Téma osobnosti učitele Tělesné výchovy jako „červená nit“ v kinantropologickém výzkumu. *Česká kinantropologie*, 15(4), 9-16.

Příloha

Dotazník pro pedagogy” (ukázka části otázek). The questionnaire for teachers” (the demonstration of used questions).

1. Dotazovaný je:

muž	žena
1	2

2. Věk:

--	--

3. Rodinný stav:

svobodný svobodná	ženatý vdaná	rozvedený rozvedená	vdovec vdova
1	2	3	4

4. Vzdělání:

ZŠ	SŠ	VŠ
3	1	2

...

6. Velikost místa bydliště, dle počtu obyvatel:

do 500 obyv.	1
501-2000	2
2001-5000	3
5001-20000	4
20001-50000	5
50001-100000	6
100000 a více	7

...

16. Jak často jste za **poslední měsíc** provozovali Vaše sportovní či pohybové aktivity? Počítejte jen ty, které jste provozovali střední intenzitou alespoň po dobu 20- ti minut. Lze započítat i chůzi v délce nejméně 2km.

vůbec	1-10x	11-20x	více než 20x
1	2	3	4

17. Kolik času **týdně** věnujete sportu a jiným pohybovým aktivitám?

0 h	0,5 h	1 h	2 h	více jak 2 h
1	2	3	4	5

...

20. V jakém prostředí provádíte sportovní a jiné pohybové aktivity nejčastěji?

kryté TZ	nesportovní zařízení	doma	venkovní TZ	příroda	jinde
1	2	3	4	5	6

Doc. PhDr. Petr Jansa, CSc.
Katedra PPD FTVS UK
José Martího 31
162 52, Praha 6 - Veleslavín
jansa@ftvs.cuni.cz